

ДО ГОСПОЖА РАНОСАВА 3. : ЗА КУЛТУРАТА И ЧОВЕКА

Пишете ми, че сте прекарвали зимата в чужбина, в един прочут европейски град. В началото сте се чувствали добре. Приятно Ви било, докато погледът Ви се плъзгал по мраморните дворци, по цветните градини и фонтаните, по равните и чисти улици, по храмовете и музеите, по библиотеките и хотелите - по всичко онова, което услажда любопитния взор и се нарича културно наследство. Едва накрая погледът Ви се спрял и върху хората, живеещи в този град (по-точно първо Вие сте привлекли техния поглед), и тогава сте се сепнали и сте забелязали, че Вашите чанти тежат на кантара по-малко, отколкото в действителност; че сте платили прескъпо за едно шлифовано стъкло, за което са Ви се клели, че е диамант; че кочияшите са Ви возили из целия град, докато Ви докарат до един магазин, намиращ се съвсем близо до Вашия хотел, и че всички наоколо гледат на вас не като на човек, а като орли на леш. Всеки търсел някоя вратичка между параграфите на закона, за да може безнаказано да Ви оскубе и да Ви свлече кожата. И Вие пишете, че културата на този град Ви е довела до възхищение, а нравът на неговите жители - до погнуса. „Предците на тези неприятни хора трябва да са били истински исполини на духа, щом са създали такава култура!" - с тези думи завършвате писмото си.

Не се заблуждавайте. Предците им са били същите като тях. Култура създават не само велики хора, но често и незначителни - съвсем незначителни, та дори и хора с нечовешки облик. Не са били велики хората, съградили културата на Вавилон и Екбатана, на Арабия и Египет. Архизлодеят Каракала е изградил удивителни бани. Кървавата Семирамида - висящи градини. Нечовеци са изградил културата на погиналия Помпей, както и на Тир и Сидон - двата безбожни града, от които днес са останали две рибарски селища. Нечовеци са създали и културата на прочутия със своето зло Содом. Не са били кой знае какви и мексиканците, които са създатели на твърде изтънчена и славна култура. Капернаум също е бил считан за културен град, но това не е попречило да бъде поставен редом със Содом. „И ти, Капернауме, който до небе си се въздигнал, до ада ще се провалиш... на земята Содомска ще бъде по-леко в съдник ден, отколкото на тебе" (Мат. 11:23, 24). Нравствеността и културата не винаги са вървели заедно. Както и човечността и културата, пример за което са венецианците. А също и героизмът и културата, пример за което са левантинците. По нивото на културата не може да се съди за ценността на отделна личност или народ. И както често в историята се е случвало значими култури да израснат без наличието на силни характери, така понякога и силни характери са се развивали без наличието на висока култура; пример за последното са спартанците, а в най-ново време - албанците.

Накрая, позволете ми да Ви задам, като на славянка, един въпрос: на базата на впечатленията Ви от културата и жителите на град Н. каква според Вас трябва да бъде главната цел на славянските народи - да градят култура или да възпитават достойни личности? Какво очаква светът от славяните - култура или човеци? И от какво днес има крещяща нужда човечеството - от култура или от добри хора?

Размислете върху този въпрос и отново ми пишете.